

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Egyptské mnišství v kontextu Římské říše a křesťanské askeze

**Egyptian monasticism in the context of the Roman Empire
and Christian asceticism**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Václav Ventura, Th. D.

Autor:

Alexander A. Demetriou

Praha 2024

Poděkování

Poděkování patří především vedoucímu mé práce doc. ThDr. Václavu Venturovi, Th.D., za pomoc s volbou metodologie a doporučení literatury, připomínky a trpělivost. Dále děkuji za inspiraci doc. PhDr. Noemi Bravené, Th.D., a blízkým přátelům za inspirativní myšlenky, obětavost při konzultování problémů a morální podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou prací „Egyptské mnišství v kontextu Římské říše a křesťanské askeze“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 5. 2024

Alexander A. Demetriou

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá tematikou egyptského mnišství se zaměřením na dobu III.- IV. století, v tomto období se přijal milánský Edikt (úmluva), představující ujednání z roku 313 a uzavřeného mezi římskými císaři Konstantinem Velikým a Liciniem. Jednalo se o ujednání zajišťující svobodu vyznání pro všechna náboženství a povolující také křesťanství, a to zavedením "statusu povoleného náboženství na území Římské říše". Následně uvádím charakteristiku Egypta jako nejdůležitější mnišské oblasti, kam mniši odcházeli, aby se oddělili od světského života a věnovali se intenzívně duchovnímu životu, jelikož se v egyptské poušti cítili být nerušení od okolních vlivů, a mohli se tak naplno věnovat duchovnímu cvičení a modlitbě. Hlavní představitelé byli buď eremité, nebo cenobité. Nejvýznamnější mnišskou postavou byl Antonín Veliký, který se stal příkladem pro asketický život mnišské komunity na východě i západě.

Klíčová slova

Anachoreta, Antonín Veliký, apofthegmata, asketismus, egyptské mnišství, kontemplace, léčitel, monachos, monasterium, pouštní otcové, řehole, Římská říše, spiritualita.

Annotation

This bachelor thesis deals with the theme of Egyptian monks with a focus on time III.- IV. century, during this period, the Milan Edict (Convention), representing the arrangement of 313 and closed between the Roman Emperor Constantine the Great and Licinius, was adopted. It was an arrangement providing freedom of religion for all religions and also allowing Christianity, namely the introduction of "the status of permitted religion in the territory of the Roman Empire". Subsequently, I present the characteristics of Egypt as the most important monastic area, where the monks went to separate themselves from worldly life and devote themselves intensively to spiritual life, because in the Egyptian desert they felt undisturbed from the surrounding influences, and could thus devote themselves fully to spiritual practice and prayer. The main representatives were either hermits or cenobites. The most important monastic figure was Antoninus the Great, who became an example for the ascetic life of the monastic community in the East and the West.

Keywords

Anchorite, Antoninus the Great, apophthegmata, asceticism, contemplation, desert fathers, Egyptian monasticism, healer, monastery, monk, order, Roman Empire, spirituality.

Obsah

Zkratky.....	8
Úvod.....	9
1. Vznik mnišství.....	11
1.1. Základy mnišství a jeho počátky.....	11
1.2. Výklad slov.....	12
2. Charakteristika poustevnického a mnišského života.....	13
2.1. Kontemplace.....	13
2.2. Modlitba.....	13
2.3. Fyzická práce mnichů.....	14
2.4. Odprošení a odpuštění.....	14
2.5. Společný majetek.....	14
2.6. Askeze.....	15
3. Eremitství.....	16
3.1. Pouštní askeze.....	16
3.2. Antonín Veliký.....	16
3.3. Makarios Egypťský.....	17
3.4. Ženské mnišství.....	18
3.5. Raná centra poustevníků.....	20
3.6. Literatura raného mnišství.....	20
3.6.1. Životopis.....	20
3.6.2. Apofthegmata.....	21
3.6.3. Cestopisy.....	22
4. Cenobitství.....	23
4.1. Společný život mnichů.....	23
4.2. Pachomios.....	23
4.3. Svatý Basileos.....	24
4.3.1. Život v klášteře.....	24
5. Samostatný vývoj mnišství.....	26
5.1. Jeruzalém.....	26

5.2.	Palestina.....	26
5.3.	Sýrie.....	27
6.	Počátky západního mnišství.....	29
6.1.	Západní mnišství.....	29
6.2.	Svatý Hieronymus.....	29
6.3.	Jan Zlatoústý.....	30
6.4.	Jan Kassián.....	32
7.	Co obsahuje mnišský a duchovní život?.....	33
7.1.	Zásady mnišského života.....	33
7.2.	Mnišské ideály a jejich význam.....	34
7.2.1.	Čistota.....	35
7.2.2.	Chudoba.....	35
7.2.3.	Poslušnost.....	36
7.2.4.	Stabilita.....	36
7.2.5.	Mlčení.....	36
7.2.6.	Pokora.....	37
7.2.7.	Láska.....	37
7.2.8.	Modlitba.....	37
7.2.9.	Komunita.....	38
8.	Význam egyptského mnišství.....	39
8.1.	Dědictví raného mnišství.....	39
8.2.	Inspirace pouštních otců.....	39
	Závěr.....	41
	Seznam použité literatury.....	44
	Abstrakt.....	46
	Abstract.....	47
	Přílohy.....	48

Zkratky

1. K	První list Korintským
F (p)	Filipským
J	Jan
L	Lukáš
Mt	Matouš
Př	Příslloví
Ř	Římanům
Ž	Žalmy

Úvod

Téma týkající se egyptského mnišství jsem si vybral samostatně, neboť je velice zajímavé, a proto jsem rád nastudoval odbornou literaturu, abych se mohl na problematiku mnišství dívat z jiných pohledů. Název mé bakalářské práce zní „Egyptské mnišství v kontextu Římské říše a křesťanské askeze“. Cílem mé práce je zjistit, proč odcházeli mniši do nehostinné pouště, kde byli odkázáni sami na sebe, jestli šlo o útěk před zákonem, nebo o inspiraci životem Jana Křtitele, Ježíše Krista nebo pozdní židovství v oblasti Kumránu, kde žili asketicky eseje. Ti chápali život jako Izrael posledního času, a také zde možná hrála roli nespokojenost s morálkou lidí po povolení křesťanského náboženství v Římské říši, apoštol Pavel zvěstoval, že křesťanství je možné žít různou intenzitou: jako křesťané vyznávající víru, kteří žijí v manželství nebo bez manželství, kdo se zřekne manželství, koná tím něco lepšího, tito lidé žijí pro Boží království (Mt 19:12). Křesťan, který je pokřtěn, nežije podle těla, ale podle ducha, všichni byli příkladem pro rané mnišství, vše zaznamenal v 1. stol. n. l. spisovatel Filón z Alexandrie. Potom převzala mnišství kultura helenistická. Důkazy o asketickém životě máme z filozofických škol, pocházejí například od pythagorejců, stoiků, kyniků, všechna tato hnutí podporující asketický život se se vznikem křesťanství z prostředí antického světa nevytratila. Z filozofického, pohanského, gnostického a buddhistického světa se snad vyvinula křesťanská askeze? Již dříve jsem měl možnost několikrát o zvoleném tématu hovořit s docentem Václavem Venturou. Zajisté neopomenou zpracovat hlavní postavy egyptského mnišství, čím přispěly k mnišské tradici a jak inspirovaly budoucí generace.

V **první kapitole** práce popisují stručně teorie vzniku monasticismu a definují význam pojmů *anachoreta*, *monachos*, *léčitel*, *asketismus*, *řehole*, *monasterium*, *spiritualita*.

Ve **druhé kapitole** se soustředím na charakteristiku poustevnického a mnišského života a objasňuji související pojmy *kontemplace*, *modlitba*, *fyzická práce mnichů*.

Ve **třetí kapitole** přibližují eremitský asketický proud a jeho významné představitele, jako byli Antonín Veliký, Makarios Egyptský, ženské mnišství, raná centra poustevníků.

Ve **čtvrté kapitole** popisují cenobitský asketický proud spolu s jeho významnými představiteli, jimiž byli například Egyptan Pachomios, Svatý Basileios, život v klášteře.

V **páté kapitole** se soustředím na samostatný vývoj mnišství v Jeruzalémě, Palestině a v Sýrii.

V **šesté kapitole** přibližuji počátky západního mnišství, kde důležitou postavou byl například Svatý Hieronymus a jeho poustevnícké žití na poušti Chalkis dále též, Jan Zlatoústý, Jan Kassián.

V **sedmé kapitole** nastiňuji, co zahrnuje mnišský a duchovní život jednotlivce nebo komunity.

V **osmé kapitole** popisují význam egyptského mnišství pro další následovníky, a také jaké obory mnišství ovlivnilo v současnosti.

Devátá kapitola je věnována závěrečnému shrnutí bakalářské práce.

Ve své bakalářské práci jsem nejvíce použil knihy doc. Václava Ventury (Spiritualita křesťanského mnišství 1–3, Dějiny křesťanského mnišství, Apofthegmata I–III, Poučné příběhy pro komořího Lausa, Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí, Historia Religiosa, Dějiny Byzance, Jeroným Legendy o poustevnících, Život sv. Antonína Poustevníka).

1. Vznik mnišství

1.1. Základy mnišství a jeho počátky

Výrazy *mnich* a *mnišství* se odvozují z řeckého slova *monachos*, svůj základ mají ve slově *monos* (jediný, osamocený, tedy ten, kdo žije sám, v samotě). O počátcích mnišství si můžeme přečíst v Novém zákoně, který popisuje nejstarší zprávy o křesťanském způsobu života. Patří sem zvěstování pomíjivosti tohoto světa (Mt 19: 10–12). Pro vznik křesťanské askeze bylo rozhodující, že od samého počátku bylo evangelium hlášáno světu a Nový zákon je tomu příznivě nakloněn (příběh Ježíše, který byl pokoušen na poušti, Jan Křtitel, který žil na poušti), ale také můžeme najít příklady ve Starém zákoně: příběh Mojžíše, jenž vyvedl svůj národ ze Sinajské pouště, nebo asketický proud¹. **Therapeutaes**, což v řečtině znamená *léčitel, služebník*, se věnovali léčbě duše člověka. Kdo chtěl následovat jejich styl života, musel přenechat svůj majetek rodině a potom mohl odejít na břeh jezera Mareotis u Alexandrie. Jejich způsob života byl zcela oddaný Písmu: šest dnů se modlili v samostatně v celách a sedmý den se modlili všichni společně, nosili skromný oděv, jejich život, to byly kázeň a sebeovládání, hlavní bylo dívat se ráno na východ slunce, večer četli a komentovali Písmo svaté, potom slavili rituální večere s chlebem a vodou, a také tančili tanec a zpívali mojžíšský chvalo zpěv. Filón Alexandrijský se s touto sektou setkal a napsal o ní v 1. stol. n. l. spis.²

Pozdní židovství se datuje do 1. stol. n. l. do oblasti Kumránu, kde žila asketická skupina **esejců**. Tento název je odvozen od slova *chasajjá*, což znamená zbožní (lékaři). Esejci chápali život jako Izrael posledního času, věřili v příchod mesiáše, způsob jejich života spočíval v sebeovládání, žili v chudobě, v celibátu, nosili bílé oblečení, neobchodovali mezi sebou, jenom věci vyměňovali, celý den pracovali, před obědem měli rituální koupel, jedli chleba s miskou jídla, po jídle se modlili, potom pracovali až do večera.

¹ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*. Překlad Z. Lochovský. Praha: Benediktinské arcidiocésní sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003, s. 12. ISBN 80-902682-8-5.

² VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*. Praha: Benediktinské arcidiocésní sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2006, s. 28. ISBN 80-86882-03-9.

Kladli důraz na modlení v noci a ráno před úsvitem, uchazeč nebyl přijat ihned, existovala tam čekatelská lhůta jeden rok a potom mohl postoupit do jiné čekatelské fáze, trvající dva roky, a potom byl teprve přijat do společenství. Josephus Flavius napsal o sektě spis v 1. stol. n. l.³

1.2. Výklad slov

Mnich a **mnišství** se odvozují z řeckého slova *monachos*, což má základ ve slově *monos* a znamená *jediný, osamocený, ten, kdo žije sám v poušti (v lese, na ostrově)* atd.

Léčitel (terapeut) je člověk, který nemá medicínské vzdělání a používá při léčení postupy alternativní a nekonvenční medicíny.

Asketismus (odříkání) pochází z řeckého slova *asketis*, což znamená *cvičení*.

Monasterium (klášter) značí uzavřené místo (budovu, komplex budov) sloužící jako dlouhodobý příbytek mnichů, mnišek, kteří žijí společně jako komunita.

Spiritualita (duchovní) znamená životní praxi, způsob vnímání a osobního zacházení s tím, co člověka v různých rozměrech přesahuje (viz Boha).

Řehole je souhrn pravidel, kterým se řídí činnost řádu a jeho členů.

Anachoreta (poustevník) je mnich žijící na odlehlém a opuštěném místě za účelem duchovního očištění.

Kontemplace je nejvyšší stupeň modlitby, stav přímého patření na Boha člověkem.

Pouštní otcové byli společenství mnichů žijících v pouštních oblastech Egypta, Sýrie, Sinaje a Palestiny, jejichž život byl považován za velice příkladný.

Apofthegmata jsou výroky a příběhy starých poustevníků, kteří žili ve 3. až 5. století.⁴

³ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 22. ISBN 80-86882-03-9.

⁴ PETROSILLO, P. *Křesťanství od A až do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 19, 92, 103, 128, 163, 180, 193. ISBN 80-7192-365-6.

2. Charakteristika poustevnického a mnišského života

2.1. Kontemplace

K pojmům týkajícím se mnišství a řecké filozofie patří výraz *kontemplace* (z latinského slova *contemplatio*, řecký výraz je *theória*). Vyložit jej lze jako *s velkým obdivem a dlouho hledět*. Kontemplace byla u řeckého myšlení považována za nejvyšší aktivitu člověka a není totožná s křesťanskou kontemplací.

V křesťanském prostředí se pojmem *kontemplace* označuje nazírání na Boha člověkem, které je důsledkem účasti člověka na vnitřním životě. Je to nejvyšší stupeň modlitby s účastí na vnitřním životě nejsvětější Trojice. V judaismu se používá slovo *hitbonenut*, což znamená *nadhled, rozumět, vyznat se*, jedná se o odrazový můstek k vyšším stavům vědomí.⁵

2.2. Modlitba

Důležitým požadavkem společného řeholního života je pravidelná modlitba ve stanovenou hodinu a dobu. Ovlivňovala život každého mnicha, pouštní otcové se domnívali, že je užitečnější častá modlitba mnicha, aby byl neustále ve spojení s Bohem. Mniši měli také speciální modlitby tvořené ze žalmů, s voláním po odpuštění a smilování s pokleknutím a dotykem země obličejem, jejich vrcholem byly plačící oči. Modlitba je pozdvižením duše k Bohu, nebo prosbou k Bohu za jiná dobra. Ve Starém zákoně se modlitba lidu božího vyvíjela ve stínu Archy úmluvy a Jeruzalémského chrámu skrze proroky, jejich vrcholem jsou žalmy. V Novém zákoně máme vzor v modlitbě Ježíše Krista, často je modlitba pronášena o samotě a v tichu, ve svých výkladech Ježíš učí své žáky modlit se s čistým srdcem s živou vírou (Otče náš), nabádá je k připravenosti a vyzývá je, aby se jeho jménem obraceli se svými prosbami k Bohu, což je stále stejné od počátků prvních křesťanských komunit do dnešních dnů. Podle sv. Augustina je hlavní pravidlo, aby se shodovalo, co mniši cítí v srdci a co říkají. Je to vnitřní harmonie mezi touhou, srdcem a slovem.⁶

⁵ VENTURA, V. , *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 84–86. ISBN 80-86882-03-9.

⁶ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství II–III*, Praha: Benediktinské arcidiocésní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2011, s. 164–166, ISBN 978-80-86882-14-7.

2.3. Fyzická práce mnichů

Mniši měli k manuální práci kladný vztah, práce má svá biblická zdůvodnění, láme lenost a otvírá prostor pro lásku a cestu k Bohu, je to také prostředek zvládnání své vůle a umrtvování těla. Dobrá práce je užitečná a z jejích výsledků člověk může mít dobrý pocit.

Mniši vykonávali různé práce, například pletli koše, lana, vázali knihy, vyráběli šaty, obuv, a také pracovali v zemědělství, svoje výrobky prodávali na městském trhu. Svatý Basileios vymezil základní pravidlo pro život, práci a modlitbou, vše musí zachovávat klid a pokoj v našem životě, hlavní myšlenka je boží aktivita, která obohacuje naši činnost a práci

(1 K 16:14).

Svatý Basileios postavil dům se sociální službou pro cizince, exulanti, pocestní, bezdomovci, nezaměstnaní, ti všichni byli zapojeni do manuální práce s koordinací mnichů.⁷

2.4. Odprošení a odpuštění

Mniši, kteří řešili spor v klášteře, se museli omluvit a modlit za odpuštění, uražený musel odpustit, protože hněv by zesílil a přerostl by ve fyzické napadení jedince, neboť kdo nenávidí bratra svého, je vrah (1 Jan 3, 15). Proto se mniši chránili špatných slov, aby duševně nezranili svého bližního bratra, čím více se mniši modlili, tím více zapomínali na spory mezi sebou. Kdo nechce nikdy prosit za odpuštění, ten nepatří do kláštera, ale v praxi se tato myšlenka neuplatňovala.⁸

2.5. Společný majetek

Svatý Augustin píše ve své řeholi: zřekněte se svého pozemského majetku, abychom mohli následovat Ježíše Krista, odpoutáme-li se od pozemského majetku, potom můžeme svou mysl obrátit k Bohu, jako jedinému bohatství, staneme se svobodnými lidmi. Když se někdo rozhodl pro mnišský život, musel se po svém vstupu do kláštera svého majetku vzdát, budoucí mnich neříká „To je můj majetek“, ale „To je majetek společný“.

⁷ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 242–244. ISBN 80-86882-03-9.

⁸ AUGUSTIN Z HIPPA. *Řehole pro komunitu*. Překlad V. V. Mareček a kol. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 164. ISBN 80-7192-885-2.

Užívání společného majetku, to není jen vzájemná láska, ale tajemná síla mnišského kláštera. Společný majetek může znamenat také duchovní hodnoty, tento pojem má široký významový úsudek, ale zahrnuje boží vedení mnicha. Zřeknutím se svého majetku mniši překonávali své sobectví, touhu něco vlastnit a také někomu poroučet, tyto vlastnosti brání lidem ve vytváření opravdového společenství, touha po majetku člověku uzavírá jeho srdce do sebe, ale láska k bližnímu znamená opak.⁹

2.6. Askeze

Pojem *askeze* znamená *sebezdokonalování člověka*, je to cesta, která vede ke stanovenému cíli. Slovo pochází z řečtiny a znamená *disciplínu, cvičení*, pojem *asketa* značí člověka, který se zříká světských zájmů, aby mohl dosáhnout zlepšení v duchovním životě. Askezi se v křesťanství míní životní cesty, v nichž je snaha o dosažení dokonalého charakteru v morálním i náboženském životě. Ve Starém zákoně jsou to nazarejské sekty (například soudce Samson), v Novém zákoně máme mnoho příkladů: Ježíše Krista a jeho smrt i vzkříšení a naší účasti na těchto událostech (viz katechumenát a křest nebo jeho výrok „Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne“. Jan Křtitel jedl med a kobyly, apoštol Matouš sušené ovoce a zeleninu. V listě Koloským, který napsal apoštol Pavel, jsou asketické věty. Hlavní aktivity jsou modlitba, meditace a také umrtvování těla ve spise *Officium servorum Dei*. Jeho obsahem je péče o sirotky, vdovy, chudé, nemocné. Jestliže vše o asketismu shrnu, pak v Novém zákoně v raném křesťanství má zřetelné rysy, které můžeme nazvat asketickými, a převzali je poustevníci, mniši.¹⁰

⁹ AUGUSTIN Z HIPPA. *Řehole pro komunitu*, s. 26–27. ISBN 80-7192-885-2.

¹⁰ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 109–110. ISBN 80-86882-03-9.

3. Eremitství

3.1. Pouštní askeze

Eremitství, které je odvozeno z řeckého slova *érimos/poušť*, představuje osamocený život, který si osvojili poustevníci. Eremitství se nesmí chápat jako úplná odloučenost člověka od lidí, zásada o životě a smrti rozhoduje vztah k bližnímu, ten, kdo nevycházel v obci s lidmi, nemůže si poradit se samotou, tak se vytvářely eremitské kolonie. Poustevníci žili ve svých celách. Takovouto celu tvořila jeho postavená chatrč, prázdná hrobka a opuštěné svatyně. Zde asketa vykonával svou práci a doprovázel svůj den modlitbou i prací. V čele kolonie stál zkušený mnich těšící se úctě ostatních poustevníků. Ti zhotovovali výrobky, které se v určitý den daly dohromady a prodaly se na tržišti ve městě.¹¹

Egypt lze pokládat za vzorovou zemi mnišství před povolením křesťanského náboženství na základě Úmluvy milánské z r. 313 mezi římskými císaři Konstantinem I. a Liciniem.¹² Ve 3. stol. došlo k oddělení asketů, kteří opustili obec a založili křesťanské společenství, kde se dodržoval asketický způsob života. Již ve 4. století se v Egyptě vytvářely kolonie poustevníků, které se praktikovaly mimo obec.¹³

3.2. Antonín Veliký

Nejvýznamnější mnišskou postavou v oblasti Egypta byl Antonín Veliký, jenž odešel ze své obce do samoty pouště. Narodil se v Egyptě okolo roku 251 v bohaté křesťanské rodině.¹⁴ Svůj poustevnický život měl Antonín zahájit poté, co navštívil kostel, kde v nedělním evangeliu uslyšel slova, která dala jeho mladému životu jistý cíl. Doslechl se, že pokud se má člověk stát dokonalým, má dát vše, co vlastní, chudým lidem, nemá se starat o to, co bude zítra, a musí následovat Boha. Antonín poslechl, vzdal se peněz i majetku a následoval Boha. Se životem poustevníka začal před rokem 270, kdy se tedy zřekl majetku a odešel žít do hrobky na dosah od své vesnice.

¹¹ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 27–28. ISBN 80-902682-8-5.

¹² DOSTÁLOVÁ, R. a kol. *Dějiny Byzance*. Praha: Academie, 1992, s. 36. ISBN 80-200-0454-8.

¹³ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 27. ISBN 80-902682-8-5.

¹⁴ SV. ATANÁŠ. *Život sv. Antonína Poustevníka*. Překlad V. Ventura a kol. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010, s. 21. ISBN 978-80-7412-041-1.

Neustále se modlil, protože byl přesvědčen, že je nutné modlit se bez přestání, a rovněž se věnoval předčítání z bible. Antonín se podřizoval asketům, které navštěvoval. U asketů pozoroval nepřetržitou modlitbu, usilovnou askezi, opravdovou lásku k člověku, sebeovládání a pózy. To vše pozorně sledoval a snažil se na sobě uskutečňovat.¹⁵ Jako poustevník přitahoval velké množství zvědavců, což ho přimělo k tomu, aby se přemístil do opuštěné pevnosti na kraj pouště, kde žil dvacet let.

Podle křesťanské legendy, která byla sepsána záhy po jeho smrti, musel na poušti čelit nástrahám satana, jenž se mu několikrát zjevil, Antonín mu však řekl: „Nebudu již z tebe mít strach, neboť Hospodin je mým pomocníkem.“ Antonínovi se přisuzovaly zázračná uzdravení i dar předpovídání budoucnosti. Roku 311 se vydal do Alexandrie, kde pomáhal pronásledovaným křesťanům. Podruhé, co opustil poušť, navštívil jako jediný poustevníka Pavla z Théb. Antonín Veliký byl považován za představitele – Otce – mnichů a stal se z něho velmi charismatický učitel. Antonínu Velikému jsou připisovány některé výroky z Apofthegmat, ze kterých bych rád připomenul ta, která na mě velice zapůsobila. „Svémi činy, ať již jsou jakékoliv, se nechlub.“ „Nepovažuj se za moudrého, jinak se hrdostí bude povyšovat tvá duše a upadneš do rukou tvých nepřátel.“ „Nezávid nespravedlivě tomu, kdo má úspěch. Považuj všechny lidi za významnější, než jsi ty, a sám Bůh bude s tebou.“ „Nemluv ve hněvu. Ať tvá slova, jakož i tvoje mlčení jsou naplněny rozvahou a moudrostí. Slova našich nejmoudřejších otců byla rozumná a moudrá.¹⁶ Podobné bylo i jejich mlčení.“ Život a činy tohoto významného poustevníka zachytil ve svém díle *Život svatého Antonína Atanáš (Athanasios)*. Athanasios se narodil pravděpodobně roku 295 v Alexandrii, kde posléze působil jako teolog a později se stal alexandrijským biskupem. Ovlivnil výrazným způsobem mnišskou teologii, zastával protiriánská stanoviska a v letech 335–366 musel několikrát odejít do exilu. Životopis svatého Antonína byl nejčtenějším spisem poustevnického života a stal se vzorem pro ostatní autory. Kniha podpořila myšlenku mnišství, inspirovala mnohé křesťany na Západě i Východě a vyvolala mezi lidmi touhu stát se mnichy.¹⁷

3.3. Makarios Egyptský

Narodil se v Dolním Egyptě (300–390), v mládí byl pastevcem, ve třiceti letech odešel do samoty v okolí nilské delty. Na poušti žil šedesát let a založil mnišské středisko

¹⁵ SV. ATANÁŠ., *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 22–23. ISBN 978-80-7412-041-1.

¹⁶ SV. ATANÁŠ., *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 21–24. ISBN 978-80-7412-041-1.

¹⁷ SV. ATANÁŠ., *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 9–10. ISBN 978-80-7412-041-1.

ve Skétisu, kde byl vysvěcen na kněze. Stal se známým kazatelem, proslulým svojí moudrostí, a konal kající skutky. V letech 373–375 byl vyhnán na příkaz ariánského biskupa Lucia za vlády císaře Valenta (3. stol. – 317) na nilský ostrov, který obrátil na křesťanskou víru. Byl vlídný a měl dar předpovídat budoucnost, pohany získával svou dobrotou, zemřel r. 390 ve Vádi Natrun.¹⁸ Makarios chtěl vyzkoušet Pachomiovy mnichy v klášteře v Tabennisi, proto odešel přestrojen do kláštera, zapřel svoje známé jméno a žádal o přijetí za nového člena. Opat pochyboval o přijetí vzhledem k jeho věku, ale dal mu příležitost. Když začala postní doba, někteří bratři se postili dva dny bez přestávky, další i déle než týden, další mniši noc strávili vestoje a modlili se, on se nechtěl ponížit, tak zaujal pozici v rohu, kde se splétaly rohože bez jídla, pití a spánku, a zůstal zde až do Velikonoc. Takový výkon byl pro mnichy v klášteře velmi podivuhodný a záviděníhodný, Makarios všechny bratry převýšil v pústu. Potom se nechal poznat, poděkoval opatu Pachomiovi a odešel.¹⁹

Citát: „*Nic jsme si na svět nepřinesli a nic si z něj neodneseme.*“

3.4. Ženské mnišství

Ženské mnišství má stejné počátky jako mnišství mužské. Evangelia zmiňují, jak mnoho žen následovalo Ježíše Krista. Byly to právě ženy, které stály pod Kristovým křížem, a jedné z nich – svaté Marii Magdaléně – se zjevil zmrtvýchvstalý Kristus jako první. V Novém zákoně je mj. na několika místech zřetelná narážka na zvláštní postavení žen v rané Církvi. Již od 1. století se mnoho žen rozhodlo zůstat po celý život pannami, a i když pohrdaly životem v manželství, považovaly za svého duchovního manžela Ježíše Krista, jehož následování zasvětily své životy. Tyto panny hrály ústřední roli v rané Církvi, v jejíž hierarchii zaujímaly zvláštní místo. Pečovaly o vdovy, sirotky, staré a nemocné. Komunity panen se nazývaly parthenóny. Jednu z takových panenských komunit měl na starosti i Antonín Veliký. Některé panny vedly asketický život ve svých domech. Podle Ventury jsou pro to jasným důkazem pseudoklémentické listy *Ad virgines* a Methodiovo *Symposion* deseti panen.

První ženská mnišská komunita byla založena svatou Synkletikou, která je právem považována za „matku mnišek“. Její život a učení jsou zachyceny v *Životě svaté*

¹⁸PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa*. Překlad J. Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002, s. 25–27. ISBN 80-902682-6-9.

¹⁹LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 11. ISBN 80-85959-88-7.

Synkletiky, jehož autorství je podle tradice připisováno svatému Athanasiovi. Svátá Synkletika inklinovala k asketickému životu již od mládí. Později opustila své rodiče a uchýlila se do samoty. Ačkoliv chtěla vést poustevnický život, mnoho mladých žen se nadchlo pro její spiritualitu a učení natolik, že se rozhodly ji následovat a setrvat v její přítomnosti. Své následovnice učila modlitbě, chudobě, pokoře, bdělosti a lásce.²⁰ Duchovní matkou jim byla až do své smrti ve věku osmdesáti let. Příčinou její smrti byla rakovina, se kterou bojovala tři a půl roku. Autor jejího životopisu přirovnal její utrpení v terminálním stadiu nemoci k Jóbovým utrpením, proto se také stala příkladem obrovské trpělivosti a snášení utrpení. Tři dny před smrtí měla vidění nebe a posléze zesnula v pokoji. Zakladatel dvou ženských monastýrů byl i svatý Pachomios, jemuž se budu podrobněji věnovat v následující kapitole. První z nich se nacházel v Tabenessi v Horním Egyptě, kde žilo čtyři sta mnišek a který byl spravován Pachomiovou sestrou Marií. V tomto monastýru žila také matka svatého Theodora, která se sem uchýlila poté, co se její syn rozhodl stát se mnichem. Druhý ženský monastýr založený svatým Pachomiem se nacházel v Tismenae. Ženy dodržovaly stejná pravidla a vedly stejný způsob života jako muži, jen nenosily kožený plášť. Ženy obývaly jeden břeh řeky, muži druhý.²¹

Do ženského monastýru mohli vstoupit pouze kněz a diakon, kteří do něj chodili pouze v neděli. Kromě nich nesměl do něj vkročit žádný muž. Když zemřela mniška, sestry ji připravily k pohřbu, vynesly ji z monastýru a na břeh řeky. Bratři pak připruli na břeh řeky na prámu s palmovými ratolestmi a olivovými větvemi, zazpívali žalmy a zesnulou sestru přepravili na druhý břeh řeky, kde ji pohřbili na vlastním hřbitově. Svátá Eufrasia, která žila zhruba mezi lety 380 až 410, se stala mniškou už v sedmi letech. V monastýru vedla tvrdý asketický život a věnovala se manuální práci, ani jí se však v prostředí monastýru nevyhnula psychická muka nejrůznějších pokušení. Dodnes je na Východě tato světice vzpomínána při skládání slibů mnišek. Také ženy odcházely do pouště věnovat se asketickému životu. Do egyptských pouští se neuchylovaly jen Egyptanky, ale i cizinky. Žily zde, stejně jako muži, v celách a také jako oni usilovaly o **duchovní dokonalost – o theósi**. Pouštní matky byly obdařeny darem duchovního vedení a schopností duchovního rozlišování. Mezi nejvýznamnější pouštní matky patří svátá Sára, svátá Hilarie, svátá Anastázie a svátá Apollonia. Jak jsem výše uvedl, do Egypta přicházely i ženy z ciziny, aby spolu s egyptskými spolubojovnicemi vedly asketický život. Mezi ně patří například svátá Melánie Starší, která navštívila Egypt v roce

²⁰ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 142. 109–110. ISBN 80-86882-03-9.

²¹ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 145–147. 109–110. ISBN 80-86882-03-9.

374, a její vnučka svatá Melánie Mladší, která zemi na Nilu navštívila o čtyřicet čtyři let později.²²

3.5. Raná centra poustevníků

Nitrie se nacházela 60 km na jih od Alexandrie blízko solných jezer Vádí Natrun, kde mnišskou komunitu založil sv. Amún. Systém této komunity stál na pomezí poustevnictví a koinobitství, žila zde komunita mnichů, kteří praktikovali kolektivní poustevnictví. Poustevníci žili každý sám v jeskynních kellách, podle svých pravidel a společně měli jenom bohoslužby. Přijímali časté návštěvy významných lidí té doby. Často jim psávali dopisy i císařové Konstantin I. a jeho synové, pro časté narušování klidu lidmi z Alexandrie se rozhodl Antonín Veliký se sv. Amúnem o založení nového centra, situovaného dále na jih.

Středisko **Kéllia** se skládalo z malých domků z hlíny a rákosu, každý z nich byl obklopen zdí, mnich v domě žil sám. Mnišské středisko Kéllia sestávalo z mnoha domků a uprostřed městečka se nacházel kostel, další mnišské středisko vzniklo ve **Skétisu**.²³ Sem se uchýlovali mniši, kteří nechtěli být spojeni s civilizací, jejich denní stravovací plán se skládal ze chleba a vody, a po jídle četli Písmo svaté.²⁴

3.6. Literatura raného mnišství

V této kapitole se budu věnovat literatuře raného mnišství – „literatuře pouště“ , a to předně té, která se týká raného egyptského mnišství. Václav Ventura správně poznamenal, že literatura raného mnišství je žánrově velmi rozmanitá, a proto ji rozdělil následovně:

1. Životopisy. 2. Apofthegmata. 3. Cestopisy. 4. Traktáty o duchovním životě. Budu se věnovat prvním třem žánrům, a to proto, že díla těchto žánrů pojednávají o životech těch představitelů egyptského mnišství.²⁵

3.6.1. Životopis

Život svatého Antonína je spis, který zachycuje ranou fázi mnišství a jeho autorem je podle nejstarší tradice svatý Athanasios. Autorství svatého Athanasia nebylo

²² VENTURA, V. , *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 142–143. ISBN 80-86882-03-9.

²³ LAWRENCE, H. , *Dějiny středověkého mnišství*, s. 10. ISBN 80-85959-88-7.

²⁴ VENTURA, V. , *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 143–145. ISBN 80-86882-03-9.

²⁵ VENTURA, V. , *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 148. ISBN 80-86882-03-9.

až do reformace nikterak zpochybňováno. Svatý Řehoř Naziánský uvedl, že svatý Athanasios „napsal Život božského Antonína jako mnišskou řeholi ve formě vyprávění“. Jeho autorství podobně dosvědčuje i svatý Jeroným. Ten rovněž zaznamenal, že Život svatého Antonína byl z řečtiny do latiny přeložen antiochijským biskupem Euagriem. Životopis sv. Antonína byl také přeložen do koptštiny, syrštiny, arabštiny, etiopštiny a arménštiny, a následně do mnoha světových jazyků, včetně češtiny. Když byl svatý Athanasios v exilu, poznal egyptské mnichy osobně a byl fascinován jak jejich vyprávěním o životě a skutcích zakladatele mnišství, svatého Antonína, tak především jejich cestou k Bohu. A právě především v tomto biografickém spisu rozvinul svou duchovní a mystickou teologii. Spis disponuje vysokými duchovními i literárními kvalitami a pokládá základ pro nový literární žánr – legendu. Antonínův život je prezentován jako výzva hodná následování a svědectví nekřesťanům o novém věku, totiž vlády Kristovy, jehož mocí svatý Antonín bořil starý systém myšlení a života. Svatý Antonín je prezentován jako ideální křesťan, který ve svém životě autenticky následuje evangelijní zvěst.²⁶

3.6.2. Apofthegmata

Jedná se o významný dokument, který zachycuje zvyklosti a fakta ze života na poušti. Jde o příběhy, vyprávění či výroky poustevnického světa. Slovo *apofthengomai* znamená *něco vyhlášovat*, příběhy jsou založeny na dialogu žáka a učitele (otec = abba). Základním zdrojem pro Apofthemata bylo Písmo svaté a jejich cílem bylo pomoci člověku na cestě ke spáse. Nejdůležitější bylo zřeknout se vášní a začít milovat Boha, dodržovat jeho přikázání (viz desatero), nechovat nenávist k dalšímu člověku a konat dobro s laskavostí a skromností. Člověk, který se rozhodl odejít do pouště, hledal radu u moudrého poustevníka. Ten ho přijal za svého žáka, učení probíhalo spíše na základě praxe než slovního výkladu. Žák musel ovládnout svoje myšlenky, aby zvládl rozeznat pozitivní nebo negativní touhy, a mohl tak poznat sám sebe, přitom ovšem našel čistotu srdce a stal se silným a schopným v duchovním boji s negativními silami.²⁷

²⁶ SV. ATANÁŠ., *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 13–14. ISBN 978-80-7412-041-1.

²⁷ VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 148–149. ISBN 80-86882-03-9.

3.6.3. Cestopisy

Poučné příběhy pro komořího Lausa

Historia Lausiaca – česky Poučné příběhy pro komořího Lausa – je jedním z děl raně mnišské literatury pojednávající o egyptském mnišství. Autorem tohoto spisu je Palladios, mnich, později biskup, spisovatel a cestovatel, který stál u zrodu křesťanské mnišské literatury na přelomu 4. a 5. století. Ačkoliv je toto dílo známé pod svým latinským názvem, bylo napsáno řecky. Spis byl uveřejněn nejpozději do přelomu let 419 a 420. Palladios žánrově navázal na Athanasiův Život svatého Antonína. Kdo vůbec byl onen Lausus, jemuž je toto dílo adresováno? Šlo o vysoce postaveného úředníka (komořího) císařského dvora. Známe pouze jeho jméno a funkci. Přestože je textová tradice spisu rozkolísaná – rozkolísanost se mj. projevuje i ve variabilitě díla (mluví se o něm také jako o Lausiacu, Paradisu či Vitae sancotrum Patrum) –, neprojevuje se v takové míře, aby se o dochovaném textu nedalo mluvit jako o původním literárním díle.

Není pochyb, že spis je dílem jediného člověka. V centru autorovy pozornosti stojí primárně mniši a poustevníci, kromě životopisných medailonků se ve spise nacházejí mnohá svědectví o asketismu ve městech – v Alexandrii, Betlémě, Jeruzalémě a Římě. V textu vystupuje velké množství osob, přesto lze hovořit i o hlavních postavách, jelikož se vyskytují ve více kapitolách a autor jim věnuje větší pozornost, jedná se zejména o svatého Antonína Velikého, dále pak např. o Euagria, Palladiova učitele, a svatou Melanii Starší, toto dílo je asketické a biografické.²⁸

²⁸ PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa*. s. XVIII–XXI. ISBN 80-902682-6-9.

4. Cenobitství

4.1. Společný život mnichů

Jinou rozdílnou formou mnišského života od poustevníků byl společný život mnichů v klášteře. Cenobitské mnišství vzniklo v Egyptě na začátku 4. stol., avšak vedle rozvíjejícího se cenobitství nezaniklo eremitství. Kolonie stále existovaly a vztah mezi nimi byl poměrně přátelský. Cenobitství je školou asketického života v uzavřeném prostoru, jde o přísně uspořádaný společný život mnichů. Ve společném životě se jednalo o dodržování Písma svatého, je to stejné jako u poustevníků. Bratři se učili pasáže z bible nazpaměť, aby pak mohli celý den meditovat. Život samotáře byl velice složitý a nebezpečný, většinou ho zvládali silní jedinci, ti slabí by se zhroutili nebo pomátli, a z toho důvodu se asketický život vedl snadněji s podporou obce, která se soustředila na stejný cíl. Cenobitství se vyznačovalo naprostou chudobou a poslušností. Veškeré vlastnictví mnicha se stalo majetkem kláštera a jedinci nebylo dovoleno se svým majetkem manipulovat, a to ani s věcmi každodenní potřeby.²⁹

4.2. Pachomios

Pachomios se narodil v pohanské rodině r. 292 v Thébách na jihu Egypta. Měl velký podíl na novém asketickém cenobitském hnutí, které se šířilo na východ a západ Římské říše. Ve dvaceti letech byl odveden do římské armády, kde se setkal s křesťanstvím. Po návratu z armády se stal katechumenem a nechal se pokřtít. Potom odešel k poustevníku Palaemovi, kde se učil asi sedm let, po skončení odešel do Thébské pouště blízko poustevníka sv. Antonína. V roce 320 navštívil vesnici Tabennésis, kde chtěl pokračovat ve vytváření asketického společenství. Podle legendy Bůh dal znamení, aby založil klášter, kde by mniši nebyli odkázáni sami na sebe, jak tomu bylo na poušti. Vznikla organizace, kde všichni žili ve společném vlastnictví. Pachomiovské kláštery byly určeny pro mnoho řeholníků i mnoho řeholnic, v každém domku žilo 20 mnichů spadajících pod vedení probošta, který měl na starosti jejich duchovní vedení. Od roku 336 strávil většinu života v klášteře Pbow, kde při epidemii r. 348 zemřel.³⁰

²⁹ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 29–30. ISBN 80-902682-8-5.

³⁰ LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 12–13. ISBN 80-85959-88-7.

4.3. Svatý Basileios

K dalším zakladatelům raného mnišství a cenobitství náležel biskup Basileios z Kaisaríe (330–379). Vzdělání získal v Athénské akademii, patří se svým bratrem Gregorem ke kappadockým otcům, kteří přispěli ke sporu o božskou trojici na prvním Konstantinopolském koncilu r. 381, po nabytých zkušenostech z cest u poustevnických kolonií a syrských, egyptských a palestinských mnichů vytvořil svůj monistický program. Kláštery pro něho představovaly pravá střediska křesťanského života. V roce 358 založil klášter v Arne-si, kde žila komunitu lidí různých skupin, sirotci, vojáci, otroci, zemědělci, křesťané, kteří chtěli následovat Ježíše. Do kláštera byly přijímány také děti na výchovu a vzdělávání. Když dospěly, mohly se samy rozhodnout, zda odejdou, či setrvají. Citát: **„Bůh nestvořil člověka jako tvora osamělého, ale mírného a společenského.“**³¹

Lidé v komunitě vedli skromný život, spali na zemi, jedli vegetariánskou stravu, společně se modlili a pracovali. Vzájemně si pomáhali a dodržovali desatero, komunita se označovala jako Adelfoptes-Fraternitas (bratr, bratrství), klášter měl i ženskou budovu, hlavní představenou byla abatyše. Uvědomoval si, že dokonalý vzor asketického života musí stát na Písmu svatém, a proto vyžadoval znalost evangelií od mnichů. Své myšlenky sepsal do Velké a Malé řehole. Ve Velké řeholi vysvětluje lásku k Hospodinu, která je nám vrozená, máme ji v sobě od narození, a člověk musí lásku dále rozvíjet při čtení evangelií, další se zmiňuje o Boží kráse, o které říká, že ji má člověk obdivovat, pak je důležité milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, ze vši své síly a celou svou myslí, a milovat svého bližního jako sám sebe (Lukáš: 10, 27). Hlavní myšlenkou je společný život v asketické komunitě.³²

4.3.1. Život v klášteře

Cenobitské kláštery připomínaly zemědělské osady, klášter měl ochranné zdi, ohraničený prostor pro mnichy, byly zde společné stravování, ošacení, hala pro hosty, nemocnice, práce a společná modlitba. Obecná představa kláštera je pravděpodobně odvozena od vojenského tábora.

³¹ LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 13–14. ISBN 80-85959-88-7.

³² VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 231–233. ISBN 80-86882-03-9.

Po smrti Pachomia docházelo k postupnému úpadku kvůli neschopným vůdcům (opatům). Pachomios byl první, kdo stanovil psané pravidlo, jež se skládalo z obecně známých a obecně užívaných modliteb, jako je modlitba Páně. Řehole se snažila vyvážit modlitbu prací a meditací, společný život samotou. Den byl organizován kolem liturgie, s časem na manuální práci a zbožnou četbu. Řehole byla přeložena sv. Jaromírem do latiny a byla vzorem pro západní pokračující mnišství.³³

³³ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 146–147. ISBN 80-86882-03-9.

5. Samostatný vývoj mnišství

5.1. Jeruzalém

V 4. stol. pronikly do egyptských poustevn barbarské kmeny, které je zničily, a také jejich kolonie, které se staly neobyvatelné, mniši opouštěli pouště i svůj způsob života a přenášeli svoje komunity do okolních zemí. Mnišským střediskem se staly Jeruzalém a jeho okolí, které od 4. století navštěvovaly davy křesťanských poutníků, a přidávali se mniši i mnišky. V Jeruzalémě vznikaly kláštery z iniciativy poutníků, kteří přicházeli ze západní části Římské říše, a jejich kláštery byly latinské řehole podle sv. Augustina, i když se kláštery nacházely na Východě. Poutníci často pobývali nějakou dobu v kláštrech.³⁴

5.2. Palestina

Druhou významnou oblastí pro mnišství byla Palestina. Její poušť je, na rozdíl od egyptské písečné planiny, hornatá krajina s hlubokými průrvami i prudkými srázy a v úbočích se nacházejí nepřístupné jeskyně kolem řeky Jordánu a Mrtvého moře. Právě tyto jeskyně byly lákadly pro horlivé poustevníky. Palestina se postupně osvobodila od egyptského vlivu a zakládala své vlastní kláštery (tzv. laury, pro egyptské mnichy neznámé), mniši byli eremitského i cenobitského mnišství. Jeruzalém se nakonec stal jedním z hlavních mnišských středisek. Od 4. století jej navštěvovali mniši, mnišky i ostatní křesťané, kteří putovali do svatých míst, Římanka Melanie Starší a Rufius z Aquileie roku 380 založili na Olivové hoře dva kláštery, pro mnichy a mnišky.³⁵ Také Melanie Mladší, která se přátelila se sv. Augustinem z Hippa, vnučka Melanie Starší, se zřekla svého majetku, nechala založit dva kláštery v Jeruzalémě a poslala peníze do Thébaidy, Antiochie, Palestiny a na církevní ostrovy.³⁶ Speciální pro tyto kláštery byly latinská tradice a propojení askeze s teologickým studiem. Společenství v kláštrech byla velmi mobilní a měla mezinárodní charakter. Sloužila jako přechodné místo pobytu. Na druhé straně neusnadňovala spořádaný život a často byly tyto kláštery vtahovány do teologických sporů. Nakonec tyto kláštery ztratily na významu a sloužily pro komunity řecko-byzantské. V Palestině působil poustevník **Hilarion Veliký** (291–371). Narodil

³⁴ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 33–34. ISBN 80-902682-8-5.

³⁵ PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa*, s. 76–77. ISBN 80-902682-6-9.

³⁶ PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa*, s. 90–91. ISBN 80-902682-6-9.

se v Thabathě pohanským rodičům, úspěšně studoval rétoriku a řeckou gramatiku v Alexandrii, ve městě konvertoval ke křesťanství, potom se vyhýbal lákadlům své doby, například divadlu, cirkusu, pití vína atd., raději chodil do kostela. Byl žákem Antonína Velikého a okolo roku 306 odešel do pouště, kde se navzdory neustálým modlitbám setkal s tělesnými pokušeními. Při životě se udržoval pomocí šťávy z bylin a několika fíků, po celý život jedl, až po západu slunce, často se modlil, zpíval žalmy, spal na rohoži a nosil oblečení, dokud se nerozpadlo. Hilarion měnil místa svého pobytu, neboť byl ohrožován lupiči. Nejdříve mu sloužila k obydlí malá komůrka, později žil v chýších, nebo v poustevnických osadách, tím vznikl první palestinský klášter. Před Hilarionem nebyl v Palestině ani Sýrii žádný klášter, a proto byl považován za zakladatele mnišství v této oblasti.

Hilarionův klášter vzkvétal a přicházely za ním davy nemocných a posedlých. Hilariona navštěvovali lidé všech vrstev – biskupové, kněží, muži, ženy –, neboť se doslechli o jeho zázračných schopnostech uzdravování a vymítání démonů. Takto obtěžován společností se odebral do ústraní a žil skrytě v samotě u města Pafosu. Hilarion zemřel roku 371 na ostrově Kypru a jeho životopis byl sepsán svatým Jeronýmem.³⁷

5.3. Sýrie

Pod egyptským vlivem vznikala nová centra například v Malé Asii, avšak pouze jedna oblast dokázala být nezávislá na egyptské tradici, a to Sýrie, jež se vyvinula z domácích asketických kořenů. Sýrie se od 4. do 6. století stala hlavní oblastí rozvoje mnišství. To se zde vyvíjelo z předmnišské askeze nezávisle na egyptských vlivech, nicméně od 4. století docházelo ke vzájemnému ovlivňování. Askeze eremitů v Sýrii měla oproti té egyptské neobvyklou formu. Asketové se poutali železnými řetězy, či se doživotně zavírali. Mniši též „neměli obydlí, nesvítili, netopili, nepili, nejedli vařenou potravu, vázali si nohy, zavírali se, nechávali otevřené rány“. V tomto prostředí vznikl nový druh askeze – stání na sloupu. Asketa **Symeón Starší** sloupovník (389–459) žil na devítimetrovém sloupu přes třicet let. Symeón jedl jednou týdně a pravidelně dodržoval čtyřicetidenní hladovku, při které nejprve stál a chválil Boha, ale v posledních dnech z důvodu vyčerpání a únavy již polehával. Když se postavil na sloup, prohlásil, že již nesešoupí, a aby vydržel stát celých čtyřicet dní, přivázal své tělo pevně provazem ke sloupu.

³⁷ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 144. ISBN 80-86882-03-9.

Symeón získal velký obdiv, vzhlíželo k němu mnoho lidí a v každé dílně stála jeho soška jako symbol bezpečí a ochrany. Symeón ukázal velké sebeovládání. Nepřetržitě se modlil, uzdravoval bližní a byl to velice skromný a laskavý muž. Během svého života vykonal mnoho divů, vydržel spoustu námahy a stal se světcem.

V souvislosti s asketickým životem v Sýrii píše např. Jan Zlatoústý a často říkal svým posluchačům: Vyjděte a podívejte se na asketický život mnichů.³⁸

Soutěživý asketismus byl charakteristickým rysem raného období poustevnického hnutí. Opati klášterů hleděli na výstřednější projevy mnišské askeze s antipatiemi, nicméně v lidech vzbuzovali velikou úctu. Egypťan Apollós byl toho názoru, že syrští mniši nosí své dlouhé vlasy a zelené řetězy jenom proto, aby se lidé na ně dívali.³⁹

³⁸ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 35–36. ISBN 80-902682-8-5.

³⁹ SUSO, F. K. , *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 35. ISBN 80-902682-8-5.

6. Počátky západního mnišství

6.1. Západní mnišství

Asketismus na Západě se oproti Východu vyvinul v pozdější době, a to z rodného asketismu uvnitř obcí. K přechodu od askeze předmonastické k askezi monastické došlo v oblasti latinské církve ve druhé polovině 4. století. Pro západní mnišství se užívá pojem *řeholnictví* (z lat. *regule – pravidlo, řád*), což poukazuje na to, že myšlenka zasvěceného života se v západní církvi uskutečnila organizovanou formou v těsném propojení se životem církve a pod kontrolou hierarchie. Teologické zdůvodnění řeholnictví se opírá o myšlenku, že vedle závazků, které platí pro všechny křesťany, existují tzv. evangelijní rady, které ve svém životě dobrovolně řeholníci uplatňují. Jde o tři závazky: chudobu, čistotu a poslušnost. V řeholním životě jsou vždy zastoupeny dvě složky: složka kontemplativní, modlitební a složka aktivní služby.⁴⁰ První západní mnišskou řeholi vytvořil sv. Augustin pro společenství kleriků v Tagaste, popř. v Hippu. Každé společenství řeholníků/řeholnic (řád, kongregace, společnost) má svou řeholi a vlastní statuty. Kromě již zmíněné řehole existují v římskokatolické církvi ještě řehole sv. Basila, mecenášem západního mnišství je aristokracie.⁴¹

6.2. Svatý Hieronymus

Jeroným nebo Hieronymus (342-420) představoval důležitou postavu římské askeze. Vedl asketickou, duchovní a biblickou výuku mezi aristokracií, a tím vytvářel cestu po západní mnišství. Prostřednictvím svých spisů seznámil západní svět s prvními klášterními pravidly i se životem egyptských pouštních otců. Jeroným se narodil kolem roku 347 na hranicích mezi Dalmácií a Panonií v křesťanské a dobře situované rodině. Vystudoval filozofii, rétoriku a gramatiku v Římě. Odtamtud se vydal do politického a kulturního centra Trevíru, kde žil Hieronymus intenzivně křesťansky. Okolo roku 370 opustil město a odešel do pouště Chalkis, kde vedl poustevnícký život. V roce 379 odešel z pouště do Antiochie, kde byl vysvěcen biskupem Paulinem na kněze. Avšak ani zde nesetřval dlouho, odešel do Konstantinopole a posléze na pozvání přátel do Říma. Tam se stal sekretářem papeže Damase I. (304–384), který jej přijal s nadšením. Jeroným svými asketickými ideály zapůsobil na Římany, zejména pak na Římanky z vyšší

⁴⁰ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 39–40. ISBN 80-902682-8-5.

⁴¹ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 42. ISBN 80-902682-8-5.

společnosti, a zasvěcoval ženy do tajů Písma, do duchovního života, i do biblických jazyků. Mezi ženy, se kterými měl Hieronymus nejsilnější pouto, patřila Paula a její dcery, zejména dcera Eustochie. Jeroným Eustochii velice obdivoval a považoval ji za ztělesnění ideálu Kristovy nevěsty. Roku 385 opustil Jeroným společně s Paulou a jejími dcerami Řím a vydali se do Palestiny, kde se usadili v Betlémě. Z Pauliných finančních prostředků zde byly vybudovány dva kláštery, z nichž jeden byl mužský a druhý ženský. Hieronymus během působení v Římě napsal traktát *Dopis panně Eustochium*, jenž byl věnován dceři přítelkyně Pauly. Eustochia později nastoupila na místo své matky jako představená kláštera a Hieronymus jí byl přítelem. Nabádal ji, aby se nestýkala s vdanými a ovdovělými ženami, dále upozorňoval Eustochii, aby se neustále modlila a dodržovala každodenní půst. Jeroným překládal bibli z řečtiny, hebrejštiny do latiny (tzv. Vulgáta), sepsal životopisy mnichů a po smrti své duchovní přítelkyně a podporovatelky Pauly v roce 404 začal překládat pachomiovské texty. Hieronymus se pokusil o celkový přehled Pachomiova mnišského díla, včetně života v klášteře. Každý klášter měl své představené, společnými rysy mnichů byly chudoba a péče o nemocné. Dalším Jeronýmovým dílem byl životopis poustevníka Pavla s názvem *Vita sancti Pauli*. Příběh Pavla ukazuje na jeden z možných historických zdrojů vzniku mnišství – únik před pronásledováním a nalezení místa na poušti.⁴²

6.3. Jan Zlatoústý

Studoval filozofii a rétoriku u řeckého spisovatele Libania. Spojitost mezi křesťanstvím a mnišstvím lze pozorovat v díle Jana Zlatoústého (347–407), pro kterého se stalo mnišství vzorem křesťanského žití a duchovním pilířem společnosti. Jan studoval rétoriku a Písmo svaté, avšak teologie nebyla jeho cílem, neboť si přál žít mnišský život, který vedl nejprve v rodné Antiochii, později se uchýlil k asketům do hor, kde žil jako poustevník v jeskyni na hoře Sylpios. Přísný asketický život mu však přivodil značné zdravotní potíže, a tak se musel vrátit do Antiochie, kde se v roce 386 stal pro své kazatelské schopnosti knězem a dostal jméno (Chrysostomos), o dva roky později byl jmenován biskupem konstantinopolským. Funkci biskupa přijal s nečekanou odhodlaností a svědomitostí, a přestože získal takovéto postavení, nepřestal být mnichem a asketický život vedl i nadále v biskupském paláci, což mu bylo vyčítáno.

⁴² VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 212–215. ISBN 80-86882-03-9.

Jan získal své obdivovatele mezi chudými, ale také mocné nepřátele z politiky a církve, kterým se podařilo Jana v roce 404 poslat do exilu, kde na následky strádání roku 407 zemřel. Mnišství bylo pro Jana znamením přicházejícího království a andělským životem.⁴³

⁴³ LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení* Překlad J. Bartoň. Praha: Návrat domů nakladatelství, 1996, s. 43–44. ISBN 80-85495-47-X.

6.4. Jan Kassián

Propojení mnišské teologie a původních mnišských zkušeností se objevuje též v díle mnišského autora Jana Kassiána. Narodil se roku 360 ve Skythii a již ve svých sedmnácti letech dal přednost mnišskému životu. Společně se svým druhem Germanem navštívil poustevnícké oblasti v Egyptě. Jeho kroky vedly do Skétisu, kde poznal společenství, které navazovalo na teorii poustevníckého života Makaria Egyptského, a navštívil také mnišskou oblast Kellii.

Po roce 399 opustil Kassián Egypt a uchýlil se k Janu Zlatoústému z Konstantinopole. V této době zemřel jeho přítel a Jan okolo roku 415 odešel do města Marseille, kde založil dva kláštery, jeden pro muže a druhý pro ženy, kde údajně pobývala Kassiánova sestra. Zde také sepsal spisy o mnišské dokonalosti a monasticismu v Egyptě. Jan byl velice zkušený učitel a ve své nauce čerpal ze zkušeností Otců pouště. První dílo, které pojmenoval sám Kassián, popisuje, jakým způsobem mniši žili, jak se oblékali, popisuje symboliku mnišského oděvu či to, jak probíhala každodenní modlitba. Celá jeho kniha je výkladem bible a Jan se snažil objasnit, na čem stojí princip monasticismu – pouze člověk, jenž prožil asketický život, mohl na základě své zkušenosti hovořit o věcech týkajících se mnišství. Zemřel roku 435 v Marseille.⁴⁴

⁴⁴ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 175–177. ISBN 80-86882-03-9.

7. Co obsahuje mnišský a duchovní život?

7.1. Zásady mnišského života

Podle Jana Kassiana člověk je buď povolán Bohem, kdy toužící po věčném životě a spáse naslouchá pokynům svého otce a řídí se jimi, nebo prostřednictvím lidí, kteří ho osloví, a třetí je z donucení okolnostmi, například pod hrozbou ztráty života. S těmito povoláními je spojeno zřeknutí, které mnich musí učinit, aby se ocitl na té správné cestě dokonalosti Boží. Tělesné zřeknutí se týká odmítnutí veškerého bohatství tohoto světa, dále mnich musí zamítnout svůj minulý život i s hříchy, vášněmi a špatnostmi a jako třetí se jeví odhlédnutí mysli od stávajících viditelných skutečností a přiklonění se k věcem neviditelným, budoucím. Mnišství zde přirovnává k činu Abrahamovu, který uposlechl svého Boha a odešel ze svého bydliště i ze svého domu tam, kde mu Bůh přislíbil se ukázat. Askeze fyzická podle něj není v mnišském životě tak podstatná jako neustálá modlitba.⁴⁵ O té se píše také ve druhém díle, nazvaném *Apothegmata* – výroky a příběhy pouštních otců. Zde odpovídá abba Agathón bratrům na otázku, která ctnost je nejvíce namáhavá. Nejnamáhavější je podle něj nepřetržitá modlitba k Bohu. Jiný stařec zase říká, že neustálá modlitba rychle napravuje mysl. A ti, kteří se modlí, mají tak činit tiše a v klidu. V knize *Spiritualita křesťanského mnišství* je popisován život v klášteře, který založil Martin z Tours: „Martin si udělal chýši z větví a po jeho příkladu i mnozí z bratří. Jiní své cely vykutali do skály. Nikdo neměl nic vlastního a vše dávali do společného majetku.“ Dále se uvádí, že se tu vedlo písařství, jediné z umění, ale kratší část dne, protože většina dne byla zasvěcena modlitbám. Většinu času všichni trávili ve svých celách, kromě času společně stráveného při modlitbě či jídle. Nesmělo se nic kupovat ani prodávat. Martinus se často na svých misijních cestách setkával pohany, se kterými vedl dialog, například se jednou nechal svázat u posvátného stromu, který měl být pohany poražen, on byl svázán pod stromem, ten ho měl logicky po pádu usmrtit, avšak strom padl na druhou stranu, kde on nebyl.⁴⁶

Hieronimus uvádí, že mnich je především křesťanem, a má tudíž před sebou týž cíl jako jiní: hledat Pána a žít dobrým životem v ustavičné práci a kontemplaci. Prototypem mnišského života a prvním mnichem byl Jan Křtitel, který žil v poušti. Na koho totiž

⁴⁵ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 212–214. ISBN 80-86882-03-9.

⁴⁶ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství II-III*. Praha: Benediktinské arciepiškopství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2011, s. 175–177. ISBN 978-80-86882-14-7.

sestoupí Duch svatý, ten opustí svůj domov a odebere se na poušť, protože „Duch svatý nerad přebývá tam, kde je mnoho lidí a zástupy, diskuse a zápasy. Ne, Duch svatý má své speciální sídlo v samotě.“ Jednou vyprávěl abba Makarios Egyptský ze Skétisu starcům, jak je líčeno v Apofthegmatech III, že mu kdysi myšlenky říkaly, aby se odebral do pouště. Po pěti letech s touto myšlenkou skutečně na poušť odešel a uviděl tam lidskou lebku na zemi. Dotkl se jí prutem z palmové větve a řekl: Kdo jsi? Lebka odpověděla: Já jsem byl velekněz u Řeků. Dále se Makarius zeptal lebky: Co je nejhorší? Lebka odpověděla: Lidé, kteří poznali Boha, a zapřeli ho a nekonali vůli jeho, tak ti jsou nejhorší lidé. Potom Makarius lebku pohřbil.⁴⁷

Pro Augustina byla velmi důležitá fyzická práce mnichů. Jak poukazuje na doby minulé, Josef byl tesařem a Pavel vyráběl stany. Manuální práce by měla být s duchovní činností vyvážená a není překážkou v myšlenkách na Boha. Stejně tak četba – mniši se v určitém čase dne věnují i četbě. Dokonce se četlo i během jídla. Neméně důležitým aspektem bylo podle Augustina neustálé a pravidelné modlení v pevně danou dobu i hodinu.⁴⁸

V životě mnichů je též možné se setkat s proviněním člena a jeho následným pokáráním či napomenutím. Nejprve se tak podle Augustina má učinit mezi čtyřmi očima, a pokud nedojde k nápravě, pak si má bratr přizvat ještě dalšího svědka, který by byl další promluvě přítomen. Pokud ani tak provinilec neuposlechne, má se informovat církve, která hříšníkovi při jeho popírání viny udělí trest. Když dotyčný odmítne trest přijmout, komunita kláštera ho může ze svých řad propustit.⁴⁹ Mnich, který se měl stát příkladným, bylo tedy zcela podstatné, aby se na počátku své cesty vzdal všeho světského, materiálního a spojeného s jeho minulostí. Aby se mohl vydat tím správným duchovním směrem, musel se nejprve vypořádat se svou tělesností a s ní spojenými žádostmi těla.

K tomu jistě napomáhaly i častá modlitba a oddanost Bohu, též fyzická práce a skromná strava, která udržovala bdělého ducha.⁵⁰

7.2. Mnišské ideály a jejich význam

V této části si postupně představíme některé určující prvky mnišského života, které jej činí tolik specifickým v porovnání se životem „ve světě“. Nebude bez zajímavosti si

⁴⁷ *Apofthegmata: výroky a příběhy církevních otců I, II, III*. Překlad J. Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000, s. 54–55. ISBN 80-902682-2-6.

⁴⁸ AUGUSTIN Z HIPPA. *Řehole pro komunitu*, s. 42. ISBN 80-7192-885-2.

⁴⁹ AUGUSTIN Z HIPPA. *Řehole pro komunitu*, s. 50–51. ISBN 80-7192-885-2.

⁵⁰ AUGUSTIN Z HIPPA. *Řehole pro komunitu*, s. 26–28. ISBN 80-7192-885-2.

povšimnout, jak se tyto ideály navzájem prolínají, a tvoří tak mezi sebou harmonickou součást života uvnitř kláštera. Cílem, ke kterému tyto ideály vedou, je kontemplace. Tyto ideály mnicha také určitým způsobem spojují se světem, dále se snažíme být dokonalí jako náš nebeský otec a milujeme všechny lidi jako on.⁵¹

7.2.1. Čistota

Čistota neboli sexuální abstinence, coby prostředek pro duchovní život, se v křesťanství praktikuje už od úplných počátků, přičemž kořeny se dají nalézt již v židovské tradici. První jasné pobídky k životu bez manželství však nalézáme až v Novém zákoně. Evangelista Matouš zaznamenává Ježíšovu řeč o tom, že „někteří nežijí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské“ (Mt 19, 12c). Svatý Pavel se tomuto tématu věnuje ve svém prvním listě Korint'ánům, kde píše následující:

„Svobodný se stará o věci Páně, jak by se líbil Bohu, ale ženatý se stará o světské věci, jak by se zalíbil ženě, a je rozpolcen. Žena bez manžela nebo svobodná dívka se stará o věci Páně, aby byla svatá tělem i duchem. Provdaná se stará o světské věci, jak by se zalíbila muži“ (1. K 7, 32b–34).

V každém případě je třeba vidět, že čistota není cílem mnišského života, ale jedná se jen o jeden z prostředků k dosažení vyššího cíle, konkrétně kontemplativní modlitby a důvěrného spojení s Bohem.⁵²

7.2.2. Chudoba

Chudobou se v monistické tradici rozumí zřeknutí se soukromého majetku. Výchozím bodem k tomuto aspektu mnišského povolání je bezesporu opět evangelium. Ježíš v horském kázání radí neukládat si poklady na zemi, kde je ničí mol a rez, nýbrž ukládat si je v nebi, protože „kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce“ (Mt 6, 19–21). O kus dál dokládá, že nelze sloužit Bohu i majetku (Mt 6, 24c) a že hledat máme především Boží království a spravedlnost (Mt 6, 33). Bohatému muži v Lukášově evangeliu doporučuje prodat všechno, co má, rozdat chudým a poté jej následovat (L 10, 21; 18, 22).⁵³

⁵¹ MERTON, T. *Monastický pokoj*. Praha: Benediktinské arcidiocésie sv. Vojtěcha, Markéty, 2000, 15–16. ISBN 80-902682-0-X.

⁵² MERTON, T. *Monastický pokoj*, s. 39–40. ISBN 80-902682-0-X.

⁵³ MERTON, T. *Monastický pokoj*, s. 38. ISBN 80-902682-0-X.

7.2.3. Poslušnost

Ani v poslušnosti bychom neměli opomenout biblické kořeny tohoto slibu. Poslušností se rozumí vzdání se vlastní vůle. V tomto významu Ježíš pronáší svou řeč o tom, že jeho bratrem, sestrou i matkou je ten, kdo činí vůli jeho Otce v nebesích (Mt 12, 50), podobně u Jana nazývá svými přáteli ty, kteří činí, co jim přikazuje (J 15, 14), a sám jde příkladem, když říká: „Neboť jsem sestoupil z nebe, ne abych činil vůli svou, ale abych činil vůli toho, který mě poslal“ (J 5, 30). Avšak nejvyšším evangelijním svědectvím poslušnosti, na kterém v zásadě vyrůstá celá mnišská tradice, je dovršení Kristovy poslušnosti v jeho oběti na kříži, neboť právě tam se jednalo o oběť poslušnosti (F(p) 2, 7b). V řeholi sv. Benedikta má tento aspekt poslušnosti Bohu přímou paralelu s poslušností představeným, kdy právě poslušnost představenému je víceméně synonymem poslušnosti samotnému Bohu.⁵⁴

7.2.4. Stabilita

Slib stability je určité specifikum mnišských řádů, který je odlišuje od ostatních společenství zasvěceného života, jež tento slib neskládají a jejichž členové mohou být posíláni a přemísťováni během svého řeholního života do různých domů svých řádů, a nikde nemají jistotu trvalého domova. Stabilitu svým klášterům svatý Benedikt do řehole napsal z důvodu své zkušenosti s mnichy, kteří „tráví celý jejich život přecházením z jednoho kraje do druhého, kde se po tři čtyři dny nechávají hostit po kláštorech. Věční tuláci, nikde ustálení, otroci svých sklonů a hrdla“.⁵⁵

7.2.5. Mlčení

Mlčení už není jedním ze slibů mnišského života, ale jedná se o neodmyslitelný prvek tohoto fenoménu. Sám Kristus v evangeliu radí: „Učte se ode mě, neboť jsem tichý a pokorného srdce“ (Mt 11, 29b), žalmista zase volá k Hospodinu: „Hospodine, postav stráž k mým ústům, přede dveře mých rtů hlídku“ (Ž 141, 3). Svatý Benedikt ve své řeholi v kapitole o mlčenlivosti ještě cituje Knihu přísloví, kde se praví, že „mnohomluvnost nezůstává bez přestoupení, kdežto kdo krotí své rty, je prozíravý“ (Př 10, 19).⁵⁶

⁵⁴ LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 32. ISBN 80-85959-88-7.

⁵⁵ MERTON, T. *Monastický pokoj*, s. 44–46. ISBN 80-902682-0-X.

⁵⁶ LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení*, s. 90–91. ISBN 80-85495-47-X.

7.2.6. Pokora

Pokora hraje v tradici benediktinského mnišství neobyčejně závažnou úlohu. Mniši se učí žít podle Krista, který je „tichý a pokorného srdce“ (Mt 11, 29b). Jistě ne nadarmo je kapitola věnovaná pokoře nejdelší v Benediktově řeholi.⁵⁷

7.2.7. Láska

Jak nám jistě nezůstalo utajeno, byla pokora velice úzce spjata s další velmi významnou ctností, totiž s láskou. Ta má bezesporu hluboké biblické kořeny, stačí připomenout celou knihu „Píseň písní“, nebo 13. kapitolu Pavlova 1. listu Korint'ánům. Pro mnišskou lásku se nejlépe hodí ovšem jiný úsek Pavlových listů, totiž tyto rady: „Láska nechť je bez přetvářky. Ošklivte si zlo, lněte k dobrému. Milujte se navzájem bratrskou láskou, v úctě dávejte přednost jeden druhému (...). Sdílejte se s bratřími v jejich nouzi, ochotně poskytněte pohostinství. Svolávejte dobro na ty, kteří vás pronásledují (...). Člověka stvořil Bůh, abychom milovali Boha, a každý se rodí se svobodnou vůlí, aby miloval Boha. Radujte se s radujícími, plačte s plačícími. Mějte porozumění jeden pro druhého. Nesmýšlejte vysoko, ale věnujte se všedním službám (Ř 12, 9–16). „Miluj svého bližního jako sám sebe“ (Mt 22: 37–40).⁵⁸

7.2.8. Modlitba

Modlitba je pro mnichy denním chlebem. Jejím prostřednictvím se den co den spojují s Bohem i s celou církví. Můžeme ji rozdělit na dva vzájemně se prostupující způsoby modliteb, totiž modlitbu chórovou, kterou se modlí celá komunita, jejíž východisko leží v žalmu 119, kde žalmista praví: „Chválívám tě sedmkrát za den za tvé spravedlivé soudy“ (Ž 119, 164), a na modlitbu soukromou, nebo lépe osobní, chcete-li, jejíž kořen může být v Kristově radě: „Ty když se modlíš, vejdi do svého pokojíku, zavři za sebou dveře a modli se ke svému Otci, který zůstává skryt; a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí“ (Mt 6, 3). Mnišský život by měl vyrůstat z modlitby a v modlitbě se i ztrácet. Ježíšova modlitba Otce náš je největší ze všech, v sobě má základ další modlitby.⁵⁹

⁵⁷ LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení*, s. 90–91. ISBN 80-85495-47-X.

⁵⁸ MERTON, T. *Monastický pokoj*, s. 26–27. ISBN 80-902682-0-X.

⁵⁹ MERTON, T. *Monastický pokoj*, s. 34–35. ISBN 80-902682-0-X.

7.2.9. Komunita

Život mnicha také není omezen pouze na jeho vlastní posvěcení a život s Kristem, nýbrž neodmyslitelným prvkem mnišského života je jeho začlenění se do komunity a jejího života. Z nejrůznějších důvodů může jít zároveň o nejbolestnější a nejradostnější prvek monasticismu. Komunita je pro mnicha jak zdrojem útěchy a společenství, tak zdrojem zranění, mezilidských sporů a nedorozumění. V klášteře se přirozeně setkávají lidé nejrůznějšího původu, rozličných profesí a vzdělání, a spojuje je tajemné Boží povolání, které je všechny přivedlo právě do jejich kláštera. Zrod komunitního způsobu mnišského se datuje do 4. století a stojí za ním velký pouštní otec, svatý Pachomios. Společenství bratří je podle něj místem, kde lze žít lásku a vzájemně si pomáhat na cestě k dokonalosti.⁶⁰

⁶⁰ VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. . 146–147. ISBN 80-86882-03-9.

8. Význam egyptského mnišství

8.1. Dědictví raného mnišství

Dědictví raného mnišství je vzestup mnišství v Egyptě. Jedná se o nejhlubší duchovní hnutí v dějinách Církve. Lidé ze všech světových stran a ze všech společenských tříd přicházeli do egyptských pouští, aby se zde cvičili v askezi pod vedením egyptských pouštních otců. V klášterech žili mniši nejrůznějších národností – Řekové, Římané, Kapadočané, Libyjci, Syřané, Núbijci, Etiopané a další. Tamní mniši byli během období rozkvětu egyptského mnišství považováni za prototypy křesťanských mnichů a těšili se mimořádné úctě. V egyptských klášterech pobývala celá řada významných osobností svatí Jan Kassián, Jeroným, Epifanos, ale také Svatý Basileos a Jan Zlatoústý, dále Euagrios, Rufinus, Palladios nebo Sulpicius Severus. Egypt navštívily i mnišky Etheria, popř. Egeria, svatá Melanie Starší či v doprovodu svatého Jeronýma svatá Paula Římská. Velkou zásluhu na uvedení mnišského hnutí do církevního života na Západě měl svatý Athanasios, žák Antonína Velikého.⁶¹

8.2. Inspirace pouštních otců

V mnoha ohledech se lidská přirozenost se svými touhami a slabostmi během staletí nemění. Proto budou některé praktiky z dřívějších dob vždycky upotřebitelné. Je však pochopitelné, že jistá asketická cvičení nebo metody „duchovní terapie“ dříve úspěšně používané mohly ztratit svou účinnost nebo mají již účinnost pochybnou, takže byly upraveny. Podobný vývoj bychom mohli zaznamenat i v poměrně krátkých dějinách psychoterapie. Bylo by však nerozumné bohatství otců pouště oceňovat jako pozůstatek minulosti, který modernímu člověku nemá co říci, s poznámkou, že nějaká askeze nebo překonávání sebe sama se do dnešní konzumní společnosti již nehodí. Opak je pravda. To, s čím přicházejí některé dnešní pomáhající profese, již dávno znali a úspěšně aplikovali pouštní otcové, navíc bez současného lidského poznání nebo systematického vzdělávání v psychologii. Pouštní otcové samozřejmě nemohli tušit, že se například mnohem později vyčlení z jiných věd moderní obor, který se bude nazývat psychologie nebo psychoterapie. Přesto však jsou jejich úvahy a myšlenky plné nejenom psychologických postřehů, které mohou být velkou inspirací pro dnešní komplexní pojetí člověka. Pravidla pouštních otců

⁶¹ MOLNÁR, A. a ŘÍČAN, R. Dvanáct století církevních dějin. Praha: Kalich, 2008, s. 136–142. ISBN 978-80-7017-064-9.

vytvořila rámec, v němž mniši mohli žít zdravě tělesně i duševně. V této tradici zdravého duchovního života, který respektoval zdraví těla i duše, pokračovaly i pozdější mnišské regule. Tato krásná jednota by měla být v pomáhajících profesích představována i dnes, neboť víra má v sobě i dimenzi terapeutickou, jak můžeme vidět na příkladu nemocných, kteří byli uzdraveni Ježíšem Kristem.⁶²

⁶² VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 248–252. ISBN 80-86882-03-9.

Závěr

Za prvořadou mnišskou oblast lze považovat Egypt, který byl jistě pro poustevníky velice vhodným místem s dobrými podmínkami. Rozlehlé pouště a pusté oblasti byly ideálním útočištěm anachoretů, kteří se sem mohli odebrat, rozjímat a nebýt zde tolik pod vlivem svodů a pokušení. Pro mnichy, kteří se dobrovolně již od třetího století vydávali do samoty pouště, bylo toto místo spojeno s klidem a též s Mojžíšem, Janem Křtitelem i Ježíšem, kteří v poušti rovněž pobývali. Zde došlo i k setkání s Bohem. Asketové zde žili prostě a chudě, po vzoru Ježíše Krista. S křesťanským mnišstvím byla od počátku spojována křesťanská askeze a s ní spojený asketický život. Ten se vyznačoval po Kristově vzoru odříkavým a chudobným životem. V raně křesťanském období je patrné, že manželským životem sice lze žít, ale daleko více je ceněn život bez manželství. Jako hlavní motiv se tedy jevilo asketické následování Ježíše.⁶³ To však bylo hojně podporováno vidinou blízkého konce světa. Bylo dobré oprostít se od pomíjivého světského života, který stejně jednou zanikne, a vyčkat na příchod Pána a odměny za ctnostný život, které se vzorným křesťanům dostane na onom světě. Až se uskuteční pravý boží soud, budou odměněni. Asketové se vydělovali z ostatních věřících v křesťanské obci, vytvářeli si svůj specifický způsob života. Do přesně zorganizované křesťanské společnosti, v jejímž čele stál biskup a kde bylo vše přesně rozděleno, asketa zahrnut nebyl. Ledaže by se připojil v rámci některé funkce, kterou by vykonával. To už by ovšem zčásti přicházel o svůj asketický život. Otcové pouště svou dobrovolnou askezi, která je činila odlišnými od ostatních, získávali velký zdroj vnitřní síly. Šlo o to, zbavit se všech svých tělesných tužeb. Tito lidé jedli jen malé množství potravy, oblékali se velice skromně, často jen do kusů či cárů látky, někdy putovali pouští i nazí. Někteří se doslova přiblížili zvířecímu stavu. Jejich cílem bylo co nejvíce se vzdálit normálnímu lidskému životu a společnosti, oprostít se od nich a co nejvíce se přiblížit stavu smrti. Jen tak mohli nabýt onu obrovskou vnitřní sílu přiblížit se Bohu, a získat tak léčitelské schopnosti. Právě těmito získanými nadpřirozenými schopnostmi a svou vnitřní silou byli schopni uzdravovat nemocné, a zápasit tak s démony a přemoci je. Svatý muž však pomáhal například i při problémech s přírodními živly, byl nápomocen lidem v bídě svým milosrdenstvím, mohl dokonce působit jako prostředník při různých sporech. Východní církve byla vždy více mysticky založena a poznávala Boha s citem, Západní církve více racionalisticky,

⁶³ LAWRENCE, H. , *Dějiny středověkého mnišství*, s. 6–7. ISBN 80-85959-88-7.

pronikala k Bohu s rozumem.⁶⁴ V knize *Apothegmata I–III*, výroky a příběhy pouštních otců je popisováno, jak jeden asketa viděl člověka, který se kvůli posedlosti démony nemohl postit. Asketa se tedy, ovlivněn Boží láskou, pomodlil, aby démon přešel na něj a aby byl onen člověk vysvobozen z ďábových osidel. Bůh mu pomohl, démonem byl najednou posedlý asketa. „On však svůj půst ještě zesílil a odevzdal se modlitbě a askezi. Bůh ale z něho za několik dní toho démona vyhnal hlavně kvůli jeho lásce.“ Můžeme říci, že bezesporu obě formy křesťanského mnišství – ať už eremitství, či cenobitství – výrazně ovlivnily další vývoj mnišství. Eremitství je jednoznačně spojováno se jménem Antonína Velikého, který se v mladém věku vzdal všeho světského a jal se následovat Boha, aniž by se strchoval, co bude dál. Životopis Antonínův, sepsaný Athanasiem, se stal důležitým pramenem, odkud později čerpali další otcové mnišství. Byl velkou inspirací pro ty, kteří se chtěli stát mnichy. Cesta k věčné spáse byla Egyptanem Pachomiem pojata prostřednictvím koinobií, chráněného prostoru, který vybudoval v touze po větší pospolitosti a blízkosti asketů.⁶⁵ Mimo Egypt byl výraznou osobností sv. Basileos. Na základě své oddanosti Bohu sepsal Malou a Velkou řeholi, vycházející z Písma. Žil skromně s lidmi různých skupin v komunitě, kterou vytvořil. „Svémi podněty poskytl sv. Basileos východní církvi nakonec model kláštera, který je až do dnešní doby v této oblasti pro mnišský život určující.“ Tak, jako je tomu u počátků východního mnišství, i západní mnišství má své výrazné osobnosti. Mezi ně musíme počítat sv. Hieronyma, který svými texty a překlady pachomiovských textů ovlivňoval a stále ovlivňuje další mnišské generace.⁶⁶ Autorem vůbec první klášterní řehole na Západě byl Augustin z Hippa, který sepsáním svých pravidel podstatným způsobem ovlivnil další vývoj křesťanství na Západě.⁶⁷

Životy ctnostných žen a mužů, žijících příkladným životem, zprostředkovávaly pro následující generace obraz mnišství, a to i díky sepsaným příběhům pouštních otců. Ze životopisů a příběhů mohla čerpat i další křesťanská mnišská pokolení. Ať už se jedná o řeholi Basileiovu spojenou s jeho představami uspořádání mnišského života, nebo také zmínku o Pachomiově řeholi. Bezesporu řehole a řády, sepsané v raném období mnišství, jistě byly a stále jsou inspirací a pramenem poznání pro další mnišský život, komunity a řády. Jsou až obdivuhodné obrovská síla a odhodlání rozhodnout se pro cestu, kterou si asketové a poustevníci sami dobrovolně vybrali. Dokázali se zřící všech tělesných

⁶⁴ MALÝ, R. *Církevní Dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, s. 61. ISBN 80-7266-083-7.

⁶⁵ LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 8–9. ISBN 80-85959-88-7.

⁶⁶ ŠUBRT, J. *Jeronym Legenda o poustevnících*. Praha: Oikoyment, 2002, s. 18–20. ISBN 80-7298-050-5.

⁶⁷ SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 44. ISBN 80-902682-8-5.

požitků, žili na pokraji smrti v poušti, často až na hranici animálnosti, aby posléze díky získané velké vnitřní síle nabyli léčitelských nadpřirozených schopností. Vydávali se pak zpět do civilizace pomáhat potřebným. Lze prohlásit, že poustevnictví a mnišství bylo reakcí na pokles náboženského stavu křesťanského obyvatelstva ve srovnání s epochou pronásledování křesťanů od 1. století až do 4. století (viz zrovnoprávnění křesťanství s jinými náboženstvími v Římské říši v roce 313 císaři Konstantinem I. a Liciniem).⁶⁸ Význam mnišství pro civilizaci kromě významu ve věcech náboženství má vliv společně s kláštery na rozvoj západní civilizace v oblastech vědy, vzdělávání, zemědělství, vinařství, astronomie a lékařství, mniši byli myslitelé, filozofové své doby a zajistili kontinuitu myšlení civilizace od antiky až po evropskou křesťanskou kulturu. Mnoho z duchovních pokladů antiky by se nezachovalo, kdyby nebylo pilných mnichů, kteří v raném středověku neúnavně sbírali a opisovali staré rukopisy.⁶⁹

Citát: „*Člověk nedojde pokoje, ledaže v srdci řekne, že v tomto světě je jen on a Bůh.*“

⁶⁸ MALÝ, R. *Církevní Dějiny*, s. 62. ISBN 80-7266-083-7.

⁶⁹ MALÝ, R. *Církevní Dějiny*, s. 73. ISBN 80-7266-083-7.

Seznam použité literatury

Primární literatura

Apothegmata: výroky a příběhy církevních otců I, II, III. Překlad J. Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000. ISBN 80-902682-2-6.

AUGUSTIN Z HIPPA. *Řehole pro komunitu.* Překlad V. V. Mareček a kol. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-885-2.

DOSTÁLOVÁ, R. Alexandr Avenarius, Milan Loos, Vladimír Fiala, Věra Hrochová, a kol. *Dějiny Byzance.* Praha: Academie, 1992. ISBN 80-200-0454-8.

LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení (the lion book of christian thought).* Překlad J. Bartoň. Praha: Návrat domů nakladatelství, 1996. ISBN 80-85495-47-X.

LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství.* Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-85959-88-7.

MALÝ, R. *Církevní Dějiny.* Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2000. ISBN 80-7266-083-7.

MOLNÁR, A. a ŘÍČAN, R. *Dvanáct století církevních dějin.* Praha: Kalich, 2008. ISBN 978-80-7017-064-9.

PALLADIOS. *Poučné příběhy pro komořího Lausa.* Překlad J. Pavlík. Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002. ISBN 80-902682-6-9.

PETROSILLO, P. *Křesťanství od A až do Z.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-365-6.

SUSO, F. K. *Dějiny křesťanského mnišství.* Překlad Z. Lochovský. Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. ISBN 80-902682-8-5. VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I.* Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2006. ISBN 80-86882-03-9.

VENTURA, V. *Spiritualita křesťanského mnišství II-III.* Praha: Benediktinské arcidiocese sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2011. ISBN 978-80-86882-14-7.

Sekundární literatura

MACHOVEC, M. *Svatý Augustin*. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-39-4.

MERTON, T. *Monastický pokoj*. Praha: Benediktinské arcidiocésie sv. Vojtěcha, Markéty, 2000. ISBN 80-902682-0-X.

ŠUBRT, J. *Jeroným Legenda o poustevnících*. Praha: Oikoyment, 2002. ISBN 80-7298-050-5.

SV. ATANÁŠ. *Život sv. Antonína Poustevníka*. Překlad V. Ventura a kol. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-041-1.

Abstrakt

Ve své bakalářské práci se zabývá vznikem, počátky egyptského mnišství a jeho rozšířením v Římské říši. Hlavním cílem této studie je vyřešit otázku „Jaké konkrétní důvody vedly první křesťany k rozhodnutí pro asketický život na poušti?“. Pojednávám zde o vývoji a hlavních principech mnišství. Po vysvětlení konkrétních pojmů (včetně asketismu) kapitoly jsem zaměřil na komunity eremitů a cenobitů i jejich nejnámější představitele, jako byli Antonín Veliký nebo Egyptan Pachomios, který sepsal pravidla pro život v kláštorech. Popisuji i další oblasti mnišství, (např. Sýrie, Palestina, Jeruzalém). Další kapitola charakterizuje počátky západního mnišství, konkrétně sv. Hieronyma, Jana Zlatoústého a Jana Kassiana. Závěr pojednává o tom, co zahrnuje mnišský život jednotlivce nebo komunity, a také ukazuje nadčasovost spirituality prvních mnichů a to, v čem může být inspirací pro dnešního křesťana. To však není možné bez důkladného seznámení s historickými fakty a askezí.

Abstract

In his bachelor's thesis, he deals with the origin, beginnings of Egyptian monasticism and its spread in the Roman Empire. The main goal of this study is to solve the question "What specific reasons led the first Christians to decide for an ascetic life in the desert?". I discuss here the development and main principles of monasticism. After explaining the specific concepts (including asceticism) of the chapter, I focused on the communities of hermits and cenobites and their most famous representatives, such as Antoninus the Great or the Egyptian Pachomios, who wrote down the rules for life in monasteries. I also describe other areas with monasticism (eg Syria, Palestine, Jerusalem). The next chapter characterizes the beginnings of Western monasticism, specifically St. Hieronymus, John Chrysostom and John Cassian. The conclusion discusses what the monastic life of an individual or community involves, and also shows the timelessness of the spirituality of the first monks and how it can be an inspiration for the Christian of today. But this is not possible without a thorough acquaintance with historical facts and asceticism.

Přílohy

Příloha 1. Antonín Veliký.....	49
Příloha 2. Přehled odborných výrazů a časová tabulka k poustevnictví a mnišství.....	50

Příloha 1. Antonín Veliký

Příloha 2. Přehled odborných výrazů a časová tabulka k poustevnictví a mnišství

Přehled odborných výrazů:

Homooúsíus	soupodstatnost
Hypostase	samostatná osoba
Logos	slovo, prostředník zjevení
Dogma	názor
Teze	myšlenka
Krédo	vyznání víry
Substanciální	podstatný (základ něčeho)
Filioque	i syna
Arianismus	Ježíš je Boží syn, ale nebyl zde od počátku
Apollinarismus	Ježíš je polobůh (J. K. měl lidské tělo a božskou mysl)
Pax Romana	římský mír (dlouhé období) od 27 př. n. l. do 180 n. l.
Religion illicita	nelegitimní křesťanské náboženství od r. 64 n. l. do 313
Religion licita	povolené křesťanské náboženství od r. 313

Časová tabulka:

Ježíš Kristus	* 7 až 1 př. n. l. † 30 až 33 n. l.
Rané křesťanství	od 1. století do r. 325
Císař Nero	od r. 54 do 68
Apoštol Pavel	od r.? do 67
Apoštol Petr	od r.? do 64/67
Órigenés	od r. 185 do 254
Císař Decius	od r. 200 do 251
Sv. Antonín (poustevník)	od r. 251 do 357
Sv. Pachomios	od r. 292 do 348
Arius	od r. 250 do 336
Císař Konstantin I.	od r. 306 do 324
Milánský edikt	r. 313
Nicejský koncil	r. 325
Založení města Konstantinopole	11. 5. r. 330
Cunctos Populos edikt	r. 380
Konstantinopolský koncil	r. 381
Zákaz olympijských her	r. 393
Sv. Simeon Stylita (sloupovní) starší	od r. 389 do 459
Sv. Jeroným	od r. 345 do 420
Císař Theodosius I.	od r. 347 do 395
Rozdělení Římské říše na západní a východní	r. 395
Sv. Augustin	r. 354–430
Sv. Melánie Mladší	r. 383 až 439
Chalkedonský koncil	r. 451
Stěhování národů	od 4. století do 7. století
Zánik Západořímské říše	r. 476
Sv. Benedikt z Nursie	od r. 470 do 543
Řehoř I. Veliký (papež)	od r. 540 do 604